

46

Э 54

УСР СОУМОН ТУНГАЙН ХИМЭЭ ХААГА
АЖААГАРИЙН
ТӨВРИЙН — ХИМ АСРАВЧИЛГА
АНД СУРАХИЙН
СЭРЭГ БУЛАГ ХОНГОР

ХИМЭЭ ХААГА
БЭСЛЭГ БОЮУДЖА
АГРОТЕХНИКИЙН
ИНСТРУКЦИЈЛАР

46
354

ССР СОЮЗЫ ТОПРАКЪ ИШЛЕРИ ХАЛКЪ
КОМИСАРЛЫГЪЫ
„ГЛАВШЕЛК“—ИПЕК АСРАВДЖЫЛЫКЪ
БАШ УПРАВЛЕНИЕСИ
КЪРЫМ ОБЛАСТ КОНТОРАСЫ

КрТ 2732

ЭМЕН ИПЕК КЪУРТЫНЫ
БЕСЛЕВ БОЮНДЖА
АГРОТЕХНИКИЙ
ИНСТРУКЦИЯЛАР

1974
11 р 10

И.Л. Аспралы ерды
кырымтатар
документаре
кырымтатар

Министерство культуры
Крымской АССР
Бахчисарайский район
Уполгавлито

Министерство культуры
Крымской АССР
Уполгавлито

Ответственный по выпуску Ю. М. Остроумов

Ответственный корректор А. М. Османов

Сдано в набор 26/III—1939 г.

Подписано в печать 3/V—1939 г. Тираж 200 экз.

Уполгавлито Крым АССР по Бахчисарайскому району
№ 161. 3/V-39 г.

Бахчисарай, тип. НКМII Крым АССР зак. № 327.

39-54
ИЗДАНО

Министерство культуры
Крымской АССР
Бахчисарайский район
Уполгавлито

Тасдикъ этем:
СССР НКЗ-еми Глав-
шелкынынъ начальниги
(А. Поветьев). 1938 с.
Декбрь 26.

1939 сенеси эмен ипек къуртынынъ
грены юмуртачыкъларыны инкубация япув
боюнджа.

Инструкция

1. Баар девринде эмен ипек къуртынынъ юмуртачыкъларыны (грены) инкубация япув, тыртырларнынъ чыкъмасы эменнинъ япракъ ачып башламасынең бир вакъытта расткель-меси шартынен япылыр. Сырт районларда (Башкъыр, Воронеж, Курск областьлары ве башкъалары), текрарлама юмурталатувны, джынс къозакъларнен вакътында темин эт-мең шартынен, тыртырларны, япракъны су-ний остюрюв елунен беслегенде, юмурта-чыкъларнынъ бир къысмы эменнинъ япракъ ачмасындан 6—7 кунь огюне джанланалар.

2. Юмуртачыкъларны инкубация япмакъ ичюн 1000 юмуртагъа 25—30 кв. метр мей-данлыкъ эсабындан якъын къыздырмакъ мум-

кюн олгъай; яхшы авалапдырылгъан, ярыкъ,
къуру, ода айырылмакъ керек.

Колхоз, юмуртачыкъларны алмаздан энъ
кечи 20 кунъ эвель инкубация япмакъ ичюн
ода айырмагъа борджлу. Ода тоз ве пюсюр-
ликтен темизленмеге, эм юмуртачылыъларны
инкубация япувнен алып береджеги олма-
гъан чет шейлерден азат этильмеге борджлу.

3. Инкубация ери шу кедиклер ве мате-
риалларнен донатылмакъ керек:

а) Юмуртачыкъларнынъ 1000 грамына
4—5 кв. метр мейданлыкъ эсабындан, ичинде
юмуртачыкълар олгъан къутуларны ерлеш-
тирмек ичюн столларнен;

б) Психрометр ве психрометрический таб-
лицанен;

в) Термометрнен;

г) Къаз ве напий къанатларынен;

д) Юмуртачыкъларынынъ 1000 граммына,
20 табакъ къагъытта ерлештирюв эсабынен
къутулар ичюн, тешеме (бевз) къагъытнен;

е) Багъча макъасларынен;

ж) Тазе япракъ, сакъламакъ ичюн савут-
нен;

з) Лампа, къопкъа, сюрюрки, курсюнен
(табуретка).

4. Ода ве бутюн кедиклер формалиннен
дезинфекция олунмакъ керек. Дезинфекция
ичюн 9 литр сувгъа бир литр 40 процентли

формалин алыныр. 25 - 30 кв.метр инкубатория мейданлыгы ичюн 2 литр формалин керек олур. Дезинфекциядан эвель оданың печкасы якъылмалы ве онынъ ичиндеки аванынъ сыджакълыгы цельзинен 18—20 градусъа къадар чыкъарылмакъ керек.

Дезинфекция, кой хозяйствосы зиянкяр къуртларынен куреште къулланылгъан ранцевый пускурткич вастасынен таванны, дыварлары ве полны теғиз пускурткич елуен, противогаз кийип я да юзюни сылатылгъан марланен сарып япыдыр.

Дезинфекциядан сонъ ода, сыкы суретте къапалыш, пенджерелери ве къапударындаки бутюн деликлер тыкъаларакъ, бир сутка тутудыр. Бундан сонъ яхшы авадандырылмалы ве инкубациягъа 2—3 кунъ къалгъанда мутлакъ сѣндурилгене тазе киречнен акъланмалы.

5. Алынгъан юмуртачыкълар, юмуртачыкъларнынъ 50 граммы ичюн 25×50 см. қолемли ачыкъ тюсли кягъыт къутугъа къоюлырлар. Къутуларынынъ тюбюне 15×40 см. колеминде агъач я да картон рамка тешелир. Рамка 0,5 см. юксекликте олур. Юмуртачыкълар рамканынъ ичине текулир. Тыртырлар, чыкъкъан вакъытта тазе эмен япракълары къоймакъ ичюн къутудан бош четлер къалдырылыр.

Ичерики рамканы яшмамакъ та мумкюн,

яма'бу вакытта кьутунынъ кенарларында юмурталардан бир сантиметр юксекликте деликлер ачмалы ве кьутунынъ бир ягындан бир ягына чыкый рещетка мейдангъа кетирмеси ичюн бу деляклерге чубучыкълар кечирилик ве тыртырлар чыкъмаздан алдын (бу рещетканынъ устуне газе япракъ кьоюлып).

6. Кьутулар столларнынъ орта ерине ерленштирилип кьоюлурлар. Столларнынъ кенарларында, кеньлиги энъ аздан 15 см. олгъан бош елакь къалдырылып. Столлар ойле кьоюлмалы ки, юмуртачыкъларгъа догърудан-догъру курешининъ шавлелери урмасын.

7. Юмуртачыкълар инкубация япылгъан одада аванынъ температурасы, инкубациянынъ бутюн вакыты ичинде, баарде цельзинен 20 градустан эхик ве 22 градустан зияде олмамакъ, язда исе цельзинен 23—25 градус олмакъ керек. Аванынъ дымлыгъы: баарде 65—75, язда 70—80 % олмалы. Керекли олгъан температура, печкаларны якъувнен эльде этилик. Инкубация одасында дымлыкьны юксельтиув, анда сылатылгъан полотнолар (чувал тарзында) асув елунен, эхильтиув исе аваландырув ве печканы якъув саесинде эльде этилик. Температура ве аванынъ дымлыгъы бутюн сутка ичинде эр учь саатте бир контроль олуныр: Кьуру ве сы-

лакъ термометрлернинъ костеришлери, мутлакъа айрыджа ведомосткъа кирсетилирлер.

8. Тыртырлар чыкъмаздан алдын, илькин-де юмуртачыкъларнынъ чатлагъанлары эшитилер. Тыртырчыкъларнынъ массовый чыкъувлары, разветчиклер пейда олгъандан 1—2 кунъ сонъ башлар. Тыртырларнынъ чыкъувлары адети узре саба саат 4-тен башлар ве кунъдюз саат 11-ге къадар девам эгер.

9. Тыртырлар биринджи осюв девринде къырмызы башлы ве къою къаверенки тюсте, устьлери тюкчиклернен ортюли олып, бу тюкчиклер тыртыргъа ялкылдавукъ коруниш берир, тыртырнынъ узунлыгы 6—8 мм. олур.

10. Чыкъкъан тыртырлар, юмуртачыкълар узерине, яш эменнинъ тазе япракъларыны ве уфакъ пытакъларыны къояракъ топланыр ве эвельдже азырлангъан эмен пытачыкълары ве олардан япылгъан букетлер узерини авуштырылырлар.

11. Даа янъы чыкъкъан тыртырлар пек арекетчен олур эм пек тырмашырлар. Стол кенарларындаки ёлакъларда тырмашувларнынъ огюни алмакъ ичюн, къутулар къоюлгъан сонъ бош къалгъан ёлакъ узерине барьернен уфакъ эмен пытакълары къоюлур. Бу пытакъларны сыкъ-сыкъ деъиш-

тирмели, оларнынъ узерине тырмашкъан тыртырларны беслейиджи снарядлар устюне авуштырмады.

12. Чыкъкъан тыртырлар эр кунь айрыджа партиядарнен бегденир, къарыштырмакъ мукаде олунмады.

13. Бир куньде, чыкъкъан, кобедечиклерини юмуртачыкъдары олган эр къутудан, беддемек ичюн ядынъыз, массавый чыкъыштан 4 кунь огюндеки тыртырлар алыныр. Бундан сонъ, бу партия юмуртачыкъларнынъ инкубациясы токътатыла ве юмуртачыкълар столдан четдегилелер. Эгер айры тесадуфларда, тыртырчыкълар чыкъмаздак эки кунь эвель кобелеклерини юмуртачыкълары бир къутуда бирлештирильсе, тыртырчыкъларны толтав массавый чыкъыштан 6 кунь огюне алыныр.

14. Колхоз тарафындан юмуртачыкълар алынгъанда, жанланув процентини тайиндемек ичюн контрольный проба алыныр.

Проба, эр партия юмуртачыкълардан шу жикътарда алыныр: юмуртачыкълардан 1000 граммкъсадар алыгъанда; эр 100 граммдан 500-ер юмуртачыкы алыныр.

1000 граммдан, арткъач алыгъанда — эр 1000 граммдан 300-ер дане, алыныр.

Тыртырларнынъ массавый чыкъышындан 4 кунь сонъ, бутюн юмуртачыкъларнынъ

джанланув процентини тайинлемек ичюн, джанлангъан ве джанланмагъан юмуртачыкъларнынъ эсабы япыдыр. Юмуртачыкълардан алынгъан тыртырларны эсаплавдан эльде этильген малюматлар, юмуртачыкъларнынъ джанланувы ичюн месуль олгъан адамнынъ, Главшёлкнынъ участка агрономынынъ ве колхоз правлениеси азасынынъ имзаларынен тасдикълангъан актиен оформить этилирлер.

Контрольный партияннынъ юмуртачыкъларнынъ къабукълары, акт оформить атильгенге къадар айры пакетчиклерде (эр къуту ичюн бир пакетчик) сакъданыр.

Инструкция, 10—15 XI-38 с. эмен ипек къурты боюнджа 2-нджи Бутюцсоюз совещаниесинде ишленди ве къабул олунды.

ПОГАШЕНО

Тасдикъ «Ветем»
СССР. НКЗ, ми Главшелкыннынъ
начальниги (Поветьев) 1938 с.
Декабрь 26.

1939 сенеси эмен ипек къуртыны санайы
ичюн беслевни отькерюв боюнджа
инструкция

1. Къыскъа биологический малюматлар

Эмен ипек къурты эльде алыштырыл-
гъан дегиль де, „кийик“ ипек къурты сайы-
лыр. Онынъ тыртылары, табии шараитларда:
орманда эмен галылары (кустлары) устюнде
ве ачыкъ мейданлыкъларда беслегенде яхшы
осерлер.

2. Эмен ипек къурты 5 осюв деврине
(возраст) ве 4 къылыф (линька) денъишти-
рювге маликтир. Дезирнинъ узунлыгъы, тем-
пература шартларынен ве аванынъ дымлы-
гъынен, эм беслевнинъ агротехникасынен
тайинленир:

1-джи осюв деври къа-
рардан 4— 8 кунъ узар

I-джи кылыф денъишти- рюви (линька)	2 кунь узар
II-джи осюв девир кя- рардан	4— 7 „
2-джи кылыф денъишти- рюви (линька)	2 „
III-джи осюв девир	5— 9 „
3-джи кылыф денъиш- тирюви (линька),	3— 3 „
IV-джи осюв девир	5— 9 „
4-джи кылыф денъиш- тирюви (линька)	2— 3 „
У-джи осюв девир	10— 15 „

Бир куньде чыккыкыан тытырлар партия-
сынынъ къозакъларны орюви (завивка), 10—
15 куньге къадар узар. Беслев, кечкен шир-
раитларгъа багълы оларакъ, тытырлыкъ
стадиясынынъ ве орювининъ (завивканынъ)
девамлылыгъы 40—60 кунь, айры алларда
исе 70 кунь тешикий этер.

3. Кылыф денъиштирмекте олгъан тыр-
тырнынъ вуджудынынъ ог кысмы (башы ве
ильк кокюс сегментлери) итке таба бурулып.
Бир къач саатлер кечмесинен (кылыф де-
нъишюви башламасындан) эски башы, кев-
десинден козь чахлар дереджеде кери къа-
лып.

Эр кылыф денъишювинден сонъ, баш-
нынъ колеми буюккешир ве вуджудынынъ

буюмесинен багълы олмадан, бутюн осюв девирлеринде артыкъ денъишмей къалыр. Башнынъ колеми, 2—5 осюв девиринде тыртырнынъ осюв девирини айырувда эсас алямет сайылыр.

4. Биринджи осюв девирининъ тыртырлары къою къаверенки тюсте; башлары къырмазы олур. Экинджи осюв девиринде къылыф денъиштирген тыртырлар боясыны денъиштириве тюслери ешилъ, башлары исе, ачыкъ тюсте олурлар; бу тюс бутюн осюв девиринде сакъланып къалыр, факъат кольгелери ачыкъ-ешильден, къою ешилъге къадар чешит ренкте олурлар. III осюв девиринде тыртырнынъ вуджудынынъ кенарларында дюльбер мавы нокъталар пейда ола, IV осюв девиринде исе, (ве орювге къадар) базы тыртырларда 2, базыда исе эм 3 сыра кумушимси йылтыравлар, базы вакъытларда алтын тюсю кольгелер пейда ола.

5. Къозакъларнынъ орюви (завивка яшув), 4-джи къылыф денъиштирювден 10—14 кунъ сонъ башлай. Тыртырлар орювге башламаздан (завивкадан) эвель („кемалына кельгенлери“) пек агъаралар, ашамакътан вазгечелер ве джылышалар. Тыртырлар эменнинъ пытакълары устюне 2—3 япракъны чекип ве юва ичиндеки киби оларнынъ арасында булунаракъ, къозакъларнынъ орелер.

6. Търтырларнынъ нормаль къозакъла-
сы (окукливание), къозакъларнынъ орюльме-
ге башламасы 8—9 кунъ кечкен сонъ (орюв
биткенден 4—5 кунъ сонъ) ола, аякы ава
15 градускъа къадар сувукълагъанда, къо-
закъдав 12—15 кунъге къадар узай.

II. Эмен ипек къуртыны беслев усуллары

Эмен ипек къуртыны беслевнинъ энъ ях-
шы усулы табий шараитлар да, догърудан
догъру эмен чалылары (куст) устюнде
беслев сайылыр. Беслевни орманда тешки-
лятландырмакъ мумкюн олмагъанда о, ачыкъ
мейданлыкъларда алынып барылыр, ачыкъ
мейданлыкъларда беслемек мумкюн олма-
гъанда, исе, тепеси ортювли ерлерде бесле-
меге ёл берилир.

Баар беслевинде, тышкъы аванынъ тюш-
кун температурасынен багълы оларакъ I ве II
осюв девриндеки търтырлар ода ичинде
бесленирлер.

III. I ве II осюв девриндеки търтырларны баарде беслев

1. I ве II осюв девриндеки търтырларны
баар беслевинде беслемек ичюн, мумкюн ол-
гъаны дередже пенджерелернинъ дженюпке
я да дженюп, кунъдогъушкъа бакъкъан, ор-

ман участкасына якъын ерде ерлешкен ве догърудан-догъру сувнен темин этиджи источникке якъын тургъан къуру, айдын ве яхшы аваландырылгъан ода айырылмалы.

2. Юмуртачыкъларнынъ 1000 гр. чыкъкъан биринджи ве экинджи осюв девирлериндеки тыртырларны беслемек ичюн, энъ аздан 48 кв. метр колемде ода айырылмакъ керек.

3. Тыртырларны беслемек ичюн айырылгъан одада, айны юмуртачыкълар инкубация япылгъан ода киби азырланыр.

4. Биринджи ве экинджи осюв девирлериндеки тыртырлар одада шу тарзда бесленирлер:

а) агъач текнелерде, я да къапакъларын-да пытакъ къоймакъ ичюн деликлери олгъан къапавлы метилерде къоюлгъан эмен пытакълары устюнде;

б) топракъ къошкъулакълар, джам банклер ве башкъа савутларгъа къоюлгъан эмен пытакълары устюнде;

Текрени энъ яхшысы, 40 см. кенълигинде ве узундыгъынны исе, азырда олгъан агъач материалларына багълы оларакъ, лякин 1,5 метрден зияде олмамакъ ве эм 1 метрден эсик олмамакъ узре япылды.

Текне ичюн 2,5 см. къалынлыгъында; лякин 3 см. ден къалын олмагъан, тахта къа-

пакълар ичюн исе, олдукъча индже тахта алмакъ келишиклидир. Текненинъ деренлиги 20 см. олмалы: текнени туякълар устюнде япмалы. Текнени енгиль сой (титрек къавак) агъачлардан япмакъ мумкюн. Текнени мутлакъа ягъламалы. Текне къапакълары текнеден 30 см. кенъ ве узун япылыр. Текнелердеки деликлерни 2—8 см. диаметрден япмалы. Тыртырларнынъ экинджи осюв девиринден башлап агъач первазлар къулланыла билинир. Первазларнынъ (перила) юксеклиги 1 метр ве узунлыгы 2 метр япылыр. Оданынъ буюклигине багълы оларакъ, башкъа узунлыкътаки первазлар да къулланыла билинир.

Ода ичюн авуштырымалы первазлар эки туякъкъа пекитилген енгиль типте агъач рейкалардан япылырлар. Усттеки коңделен (горизонталь) рейка стойканынъ юкбары уджларына пекитилир. ашагъы рейка къазыкътан ярым метр авлакъта стойканынъ орта ериге пекитилир.

Авада я да къакъра астында беслев вакътында авуштырымалы стойкалар, юксеклиги 1,5 метр къадар олгъан ве ерге урулгъан къазыкъларден дънъштириле билинир.

5. Юмуртачыкълардан чыкъкъан тыртырлар, шу арада, сувнен толдурылгъан сабут ичинде къююлгъан эмен пытакъларына авуш-

тырылыр. Текнелерде, пытакълар эр деликте дегиль деп атлаштырып шахмат низамында къоюлыр. Бош къалгъан деликлерни энъ яхшысы арабчтан я да пытакълардан япылгъан тацаларнен тыкъамалы. Къапакъыйнъ устю тешеме кягъытнен ортюлир.

6. 1-нджи ве II осюв девирлериндеки тыртырларнынъ беслемек ичюн, узунлыгъы 35-50 см. къадар яш, таше япракълы эмен пытакълары кесилир.

7. Бойле 3—4 пытакъдан ибарет олгъан букетке биринджи осюв девириндеки тыртырлардан энъ чокъы 200 дане къоюлыр. Колеми 1 метр $\times$ 0,4 метр олгъан текнеге 3000 къадар тыртыр къоюлыр. 8—9 см. пытакълы буюк ачыкъ букетке энъ чокъу 400 тыртыр къоюлыр.

8. Тыртырларнынъ биринджи осюв девиринде тырмашувларнынъ орюни алмакъ макъсадынен шу ашагъыдаки усуллар къуулланылыр:

а) эмен пытакълары, эсас ве кенарларындаки филислеринде 7—8 теше япракъ къалдырыларакъ сарылып къагъатылыр;

б) текне устюндеки пытакълар этрафына марлалы барьер япылыр. Ошойле япыдыр: къапакънынъ 4 кошесине 1—1,2 метр юксекликте таякъдар пекитилир. Тыш тарафтан чевреси марланен чектирилир, Марла туюл

тарафтан текнеге кночкаларнен, я да уфакъ
мыкъчыкъларнен пекитилдр. Марла олмагъан
ааларда барьерлер кягъыттагъишылыр;

в) букетниъ ашагъы кыясмыа, ачыкъ
тюсно тешеме кягъыттан кягъыт кьуну пе-
китилдр. Кьуну (воронка) ичюн колёми 70--75
см. ве, кенълиги 40--45 см. олкъан табакъ
кягъыт алыныр. 6--7 эмен пытагъындан бягъ-
лангъан букет бу табакъ кягъытнен оиле
сарылмакъ керек ки, кьунусы чокъарыда
къалмакънен кягъыт кьуну корунишини ала
бильсин. Пытакъларныиъ тюп тарафлары
15-20 см. узунлыгъында япракълардан те-
мизденир. Тыртырларныиъ сувгъа тишме-
синден къачынув макъсадынен эр пытакъ-
ныиъ уджы марла чулчыкъларынен чирма-
лыр. Бир сув савутына, кягъыт кьунунен
ялынъыз бир букет кьуюлыр ки, бу кьуну
анда, кягъытныиъ четлери сувгъа тиймеген-
дай пекитилгендир. Пытакъларныиъ тепеле-
ри кягъытнен чирмалмаз ве 10-15 см. тыш-
та буунырлар.

9. Пытакъларны денъиштирюв, япракълар-
ныиъ ашалгъанына коре, лякии энъ сиреги
2 кунъде бир кере япыдыр—Тыртырларныиъ
кылыф денъиштирюви (айнык) вакътында
емни денъиштирмек олмаз. Бутюн тыртыр-
ларныиъ оларныиъ энъ аздан 90%-ни уянгъан
сонъ денъиштирмек мумкюн.

10. Къылыфыны даа янъы денъиштирген тыртырнынъ башы бусбутюн акъ, аман-аман беяз, бенексиздир. Бираз вакъыттан (ярым саат — бир саат) сонъ башы когерё, нокталар пейда олалар. Тыртыр арекет этмеге ве ашамагъа башлай.

Тыртырларнынъ къолгъа алмагъа олмай.

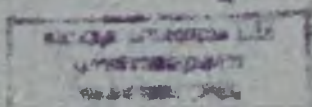
I-нджи ве II-нджи осюв девирлеринде чапкъалагъан тыртырларны эмен япрагъы, я да кыгъыт парчачыгъы, къаз къанатчыгъы ярдымынен топламакъ ве авуштырмакъ тевсие олуна.

11. Савутлардаки сув, емни денъиштирювен бир вакъытта денъиштирилир, Сув эр кунъ къошулыр. банклерге исе керёги къадар тёкюлир. Чокъ тургъан ве тузлы сувдан фаидаланмакъ тевене олунмай.

Текне, банклер ве баштаки беслевде файдалангъан савутлар энъ сирёги 5 кунъде бир кере дикъкъатнен джувулыр.

12. Пытакъларны савутларгъа къоимаздан алдын, ашагъы кесикни, кескин, пытакънен къыя этип кесерек янъыртмалы.

13. Тенекелер устюндеки емни денъиштирюв, запас текне я да къайракънынъ ярдымынен яшылыр. Денъиштирильмекте олгъан текнелердеки ашалгъан пытакълар устюне, эвельдже, буюк олмагъан тазе япракълы пытакълар къоюлыр. Тыртырлар тазе пытакъ-

ларгъа авушкъан сонъ, бу сонъкилери бо-
запас текнеге авуштырылырлар. Ашалып бит-
кен пытакълардан авушмагъан тыртырларны,
устюнде тыртырлар булуиъгъан пыгачыкълар-
ны багъча макъасынен кесюв ёлуиен тазе
емге авуштырырлар.

Тыртырларны авуштыргъанда шу аша-
гъыдаки усулны да къулланмакъ мумкии:

Текне устюндеки ашалып биткен пытакълар,
ашагъындан къапакъынынъ янындан кесил-
лир ве янъындан азырлангъан текнелер ус-
тюне тазе пытакълар къоюлырлар. Тыртыр-
ларны первазлар устюнде беслегенде, емни
денъиштурюв—кенеде, ашалып биткен пы-
такъларгъа тазелерини къошувнен, ве авуш-
магъан тыртырлары олгъан пытакъларны ке-
сюв ёлуиен, оларны, запас первазда азырла-
гъан тазе емге кочюререк япылыр.

14. Япракълары ашалып биткен эски пы-
такълар денъиштирильгенден сонъ, айры ода-
да, я да кене шу оданынъ айрыджа бир
ерине уймеленирлер. Олар ялынъыз. дикъ-
къатлы суретте экиниджи кере козьден ке-
чирильгенден ве япракъкары ашалгъан пы-
такълар устюне тазе япракълы пытакълар
къою ёлуиен къалгъан тыртырларны сайлап
алгъандан сонъ, беслев территориясында кенар
этилирлер.

Тыртырлар хаста олгъан вакъытта, козьден кечтирилгенден сонъ-эски питакълар якъылырлар.

IV. Тыртырларны орманда эмен чалылары устюнде беслев.

1. Тыртырлар, 3-нджи осюв девиринден башлап барде, ормангъа чыкъарылыр ве догърудан-догъру эмен чалылары (куст) устюнде бесленирлер.

2. Доърудан догъру эмен чалылары устюнде беслев, ялынъыз кустларийнъ юкееклиги 3 метрден зийде олмагъан орюмлик я да урлукълыкъ (культура) эмен олгъан ерде янылыр.

3. Эмен участкаларыны азырлав ве эксплуатация янув аккъында 7 номерли инструкциянынъ талапларына уйгъын оларакъ, тыртырларны беслемек ичюн эмен орюмлиги участкасы кунъ эвель азырданыр.

4. Тыртырларны ормангъа авуштырув, текнедерден ве къошкъулакълардан чыкъарылып алынгъан тыртырлы питакъларны, чевреси марланен чектирилген ве эм чифт-чифт агъач рамкалар устюне багълангъан асылы марлалы муфталар узерине къоюлып янылыр. Тыртырларны айни заманда марла, чувал, джаковлар устюне къойны авуштырмакъ мумкюн.

Тыртырларны эмен пыттакъларыны мутлакъа тюбюне табан теллеерек, усътюнде джаюв. къасырнен ортюп автомашинанен, я да ресорлу линейканен ве арабанен ормангъа ташымакъ мумкюн. Тыртырларны яхшы авада, саба саат 9-дан кечиктирмей ташымакъ керек.

5. Ормангъа кетирильген тыртырлы пытакълар, беслемек ичюн азырлангъан эмен чалылары усътюне къоюлурлар. Тыртырларны ерге тюшмесине ел бермемек ичюн чалыны бир къач пытакълары бир ерге чектирилип багъланыр, бойлекнен енгиль тешеме мейдигъа келер ве буынъ усътюне тыртырлы пытакълар къоюлурлар. Тыртырларны чалы усътюне авуштыргъан сонъ тыртырларны ерге тюшюп-тюшмегенлерини козетмели ве ерге тюшкенлерни алып чалылар усътюне отуртмалы.

6. Эмен чалыларны ортымек ичюн колхозны къолуйда егерлик микъдарда балыкъ аву ола турса, тыртырларны чалыларгъа даркъатув ичيني, бларны чалылар усътюнде булунаджакъларыны эсанкъа аларакъ бутюп осюв девирни ичерисинде о осюв девиринде исе—орювнинъ (явивканынъ) сонъна къадар откермек мумкюн. Тыртырларны чалыгъа отуртув нормасы, эр далынынъ япракъ даимасы ве хусусиетлерине коре, деъишир.

Къарарлаштырылган нормалар сифатынен шуларны къабул этмек мумкюн:

	1-джи осюв деврининъ башында	4-джи осюв деврининъ башында	5-джи осюв деврининъ башында
1. Аз япраклы чалылар усьтюнде	120—140	80—90	50—60
2. Таджынынъ колеми 3—4 кв. м. олгъан орта япраклы чалылар усьтюнде	160—200	100—120	70—90
3. Таджынынъ колеми 5 не даа зияде кв. м. олгъан яхшы япракълангъан чалылар усьтюнде	250—300	150—180	110—130

7. Тыртырларнынъ къорчалавны темин этмек ичюн сетьлер етишмегенде, оларны, аз микъдарда чалы (мумкюн олгъаны дередже янашада оськен) усьтюне, ерлештирмели. Бу тесадуфта яхшы япракълангъан бир чалы усьтюне, III осюв деврининъ башындан IV осюв деврининъ башына къадар 2.000 тыртыр отуртмакъ мумкюн. Къылыф денъиштирген (линька) сонъ IV осюв девринде бу тыртырлар янъы баштаң айны шунынъ киби чалыларгъа „рассадниклерге“ авуштырылыр. ве эр бир чалыгъа 1000—1200 тыртыр ерлештирилир. Бешинджи осюв деврининъ башында исе, чалыгъа 100—150 тыртыр отуртмалы.

8. Тыртырларны чалыларгъа отурткъанда, беслевни яхшы къорчаламакъ ичюн, оны, бутюн тесадуфларда, бутюн чалылардан тегиз файдаланаракъ, олдукъча комнактивный отъкермели.

9. Чалылар устьюнде беслев процесинде тыртырларны бакъув шундан ибареттир:

а) чалылардан тюшкен бутюн сагълам тыртырлар топланыр ве гъайры баштан чалыларгъа отуртылырлар;

б) чалыгъа отуртылгъан сонъ олар, чалынынъ юкъары къысмына котерилир ве биринджи небетте зиядесинен яш япракълы тепелерни ашарлар, бундан сонъ, ашавдан тюкенгенине коре ашагъа саркъалар. Пытакълардаки бутюн япракъларнынъ ярысы ашалгъандан сонъ, я да бир филисте пек чокъ тыртыр обалангъан вакъытта, олар, башкъа пытакъларгъа я да кустларгъа авуштырылыр. Бутюн япракълар ашалып биткенге къадар тыртырларнынъ чалылар устюнде булунмасына ел берильмез — бу, тыртырларны ачыкътырыр ве эменге зарар кетирир.

Тыртырларны башкъа чалыларгъа авуштырув, чалынынъ юкъарысында, япракълары ашалып биткен, лякин устьлеринде тыртырлар тургъан пытакъларнынъ торбасыны (мешковина) кесип алув елунен япылыр. Айни заманда япракълары ашалып биткен пытакъларнынъ янларына, ичинде сув олгъан къошкъулакъкъа къоюлгъан тазе эмен пытакъларыда къоймакъ мумкюн.

в) тыртырларны бир чалыдан дигерине авуштыргъанда кери къалгъан тыртырларны

айырмалы, оларны айры чалыларгъа отурт-
малы.

г) тыртырларны дауштырув моментинде сагъ, къагъгаи тыртырларнынъ микъдары къарарнен эсапкъа алыныр во бу, беслев журналда къайд этилир;

д) тыртырлар къушлардан ве бацкъа душ-
манлардан токътавсыз, къорчаланыр; тувар-
ларгъа ве иляхриге участкаларгъа кирмеге
ел берилъмез;

е) эксплоатация этддден участкаларны
бакъув бокъдъжа 7 номерли ицструкция козь-
де тутулган теббирлер отъкерилир;

ж) аванынъ юксек температурасы эвасын-
да, девамлы къуркъакъ авада ве саба чыкъ-
лары, олмагъанда, тыртырлар бесленген ча-
лаларнынъ устлерине, сунни ягъмур ягъды-
рылыр. Бу макъсат ичин, кой ходийетвоени
зрянкяр къуртларынен куреште къушланыл-
гъан ранцевой цускурткичлерден ве „авто-
макс“ цускурткичлерден фандааланылыр ве бу
аппаратлар кунь, эвель, сиджакъ сувнен
джувулырлар. Ягъмур сентирюв, темиз сув-
нен ве мумкюн олгъан дередже акъынты сув-
нен (куньде эки кере) саба ве акъшам саат-
леринде отъкерилир.

У. Ачы в мейданлыкъларда беслев

Колхознынъ къолунда бир тамам кема-

лына кельген ве кельмекте олгъан, эмен-лери кзарардан зияде юськен (3 метрден юк-сек) орман участкасы олгъан вакъытта, участ-канынъ колхоздан эпний узакъ олгъанындан, я да, догърудан-догъру эмен пытакълары ус-тюнде беслевни тешкилятландырувгъа ел бермеген башкъа себеблер олгъаны алда, беслев иши ачыкъ авада, ичинде сув тояду-рылгъан текнелерде, я да башкъа бир савут-къа (банкларгъа, къошкъулакъларгъа ве илях:) къоюлгъан эмен пытакълары устыле-ринде откериир, пытакълар агъач перваз-ларгъа пекитилерлер.

2. Беслев мейданлыкъларыны, мумкюн ол-гъан дередже сув источниклерине якъын ол-гъан ерлерде, орман ортасындаки алаңларда я да чокъ йыллыкъ тереклер вастасынен беслев кескин еллернинъ къурутыджы теси-ринден кворчаланылгъан ерлерде айырмакъ мумкюн.

3. Мейдаилыкынынъ территориясы оллар-дан темязленир эмгусттен ве эм де четин-ден мумкюн олгъан дереджеде къазыкълар-нен чектирильген балыкъ аву сетлеринен ор-тюлир.

4. Тыртырларни мейданкыкъларда бесле-генде, япракълары куфнен ве бенекнен за-рарланмагъан ве орман зиянкярлары тара-фындан ашаланмагъан, юксеклиги 0, 7-ден 1,5

метрге къадар яхшы япракълангъан пытакълардан файдаланылыр. Эгер эмен участкасы тек олгъан ипек къуртунен (не парний шелкопряд) я да башкъа зиянкярлар тарафындай зарарлангъан исе, ве башкъаларынен денъиштирмек мумкюн олса, ондан къопарылып файдаланылгъан айры пытакълардан, оларны эвельдже темиз сувнен яхшы ювгъан сонъ беслев ичюн файдаланылыр.

5. 3, 4 ве 5 осюв девирлерининъ тыртырларыны, первазларыны къуллауув Елунен текнелерде бесленген вакътында япракъларнынъ ашалгъанына коре, лякин энъ сирегини 2 кунъде бир кере, эмен пытакълары денъиштирилир. Пытакъларны денъиштирюв низамы, айны ильк 2 осюв девриндеки тыртырларны беслеген кибидир. Биринджи осюв девирлеринде олгъаны киби, къылыф денъиштирюв девринде емни денъиштирмек олмаз.

Уянгъан тыртырларнынъ ачыкъмамасы ичюн оларгъа тазе пытакълар къоюлыр. Тыртырларнынъ 90 проценти уянгъан сонъ емни денъиштирмек мумкюн.

6. Эмен пытакъларында тыртырларнынъ арткъач сыкъ олуву шуны алып барыр: тыртырлар тоймаз, отход (гыйыл олув) осер ве къозакънынъ орта чекиси зияде аксилер, бутюн буларнынъ нетиджеси оларакъ къо-

закъларнынъ берекети де эксилір. Яхшы къозакъ берекети алмакъ ве оларынынъ юксек качествада олувыны эльде этмек ичюн тыртырларны шу ашагъыда косътерилген нормада отуртувгъа риает этильмеді:

а) текнелерде бесленген вакъытта текнинъ бир погонный метрине шу къыдар тыртыр отуртылмалы;

3-нджи осюв девринде—900 дане тыртыр.

IV " " " " " " —600 " " " "

V " " " " " " —350

б) агъач первазларгъа пекитилген къошкъулакъ, банк ве башкъа савутларгъа къоюлгъан кесик пытакълар узеринде бесленде, юксеклиги бир метр олгъан орта япракълы эр пытакъ устюне шу къыдар тыртыр отуртылыр;

3-нджи осюв девринде—45+50 тыртыр.

IV-нджи " " " " —25—30 " "

V-нджи " " " " —15—20 " "

Сувнен толдррылгъан бир савуткъа 2—3 пытакъ къоюлыр яхшы япракълангъан пытакълар олгъаны вакъытта отуртув нормасы 20—25 процент арттырыла, билинр,

7. Осювде кері къадгъан бутюн тыртырлар, емни денъиштиргенде айры партияларгъа айырылалар.

VI. Ортюли ерлерде (къакъра астында) беслев

1. Беслевни орманда эмен чалылары устюне я да еллерден къорчалангъан мейданлыкъларда тешкиляландырмакъ ичъ мумкюн олмагъан айры бир тесадуфларда, III-нджи осюв девринден башлап тыртырларны ортюли ерлерде беслемек мумкюн. Ортюли ерлерде снарядларны ерлештирювни ойле япмалы ки, анда ярыкъ ура бильсин.

2. Ортюли ерлерде беслевни тешкиляландыргъанда, талда берген ве кунеш шавлелеринден къызмагъан (кирамет, этернит ве саире) таванлы къакъраларны сайлап алмакъ керек. Ортю астындаки бутюн мейданлыкъ тоз ве пюсюрликтен темизленмели, пол исе сёнмеген киречнен сепильмели ве сувнен яхшы пускюртильмели.

3. Ортюли ерде беслев ичюн текнелерден банклер ве къошкъулакълардан япылгъан первазлардан ве саирелерден файдаланыла билинир.

Беслев техникасы айны ачыкъ мейданлыкъларда беслевде къулланылгъан кибидир

VII. Текрарлама беслевнинъ хусусиетлери

1. Текрарлама беслев девринде юмурта-

чыкъларны инкубация япув, кьаиде оларакъ одада отькерилир. Баар беслевинде юмуртачыкъларны инкубация япув шартлары ве низамы, текрарламадакинде де сакъланылыр. Инкубация еринде температураны 20—24 градускьа кьадар тюшюрюв, олдыкьча талда ода сайлавнен ве зиядесинен юксек дымлыкь /75-80₀/° (тутувнен ве аваландырувнен эльде этилир.

2. Яш назик япракълы чалылар олгъан вакъытта биринджи осюв девириндеки тыртырларны беслев, догърудан-догъру орманда отькериле билинир, лякин тыртырларны гъайып олувдан кьорчаламакь ичюн, 2 марла безинден тикильген марла муфталарыны кьуланмалы. Муфтларнынъ колеми, о не узерине кечирильсе, онынъ буюклигине багълыдыр.

Узунлыгъы, 1,0 метр олгъан бойле муфтасы астында, биринджи кылыф дегиштирювге (линька) кьадар 1-нджи осюв девринде олгъанлардан 250 тыртыр беслене билинир. Тыртырларнынъ зиянкярлар тарафындан гъайып этилювининъ огюни алмакь ичюн, муфталар эр кунь козьден кечирилирлер.

3. Тыртырларнынъ биринджи осюв девринден башлап, текрарлама беслевни орманда эмен чалылары устюне отькергенде, юмурталарны инкубация япув, догърудан-догъру

орманда эмен чалылары устюнде откериле билинир. Бу макъсаднен ичинде 200-220 дане микъдарында юмуртачыкълар олгъан кягъыт къутулар, тыртырларнынъ массовый чыккышы арфесинде, эменнинъ талдаландырылгъан яш пытакълары устюне кечирильген марла астына ерлештирилелер. Ичинде юмуртачыкълар олгъан къутулар, тыртырлар чыккышы масындан эвель, я да онынъ арфесинден саба эрте (саат 4-5) я да акъшам муфта астында ерлештирилелер. Ава зияде къуру олгъанда муфталар саба ве акъшам сувнен пускюртирилелер.

4. I-нджи осюв девриндеки тыртырларны снарядлар узеринде беслегенде яш япракъ ве эм „ивановых побегов“ денильген япракъны алмакъ керек.

5. Текрарлама беслевлер, сырт районларда Июль 10-дан 20-ге къадар олгъан девир ичинде, дженюп районларда исе, **Июль 25-тен** кечиктирилмей бапланмагъа борджлы.

6. Къургъакъ авада, текрарлама беслев вакътында эм ачыкъ мейданлыкъларда ве эм острюлю ерлерде беслеген вакъытта да япракълар сувнен пускюртирилелер.

7. Сырт районларда куньдюз температура цельзинен 17 градускъа къадар ашагъы тюшкен вакъытта, осюв деврине багълы олмадан, тыртырлар одаларгъа авуштырылыр ве орюв,

одада аванынъ температурасы цельзинен 22-23 ве дымлыгы 62-70% олгъанда битирилди.

8. Бойле тесадуфта 10 бинъ эсли тыртыр ичюн оданынъ мейданлыгы энъ аздан 10 кв. метр олмакъ керек.

VIII. Ем азырлав

1. Эмен пытакъларыны кесюв, эмен орманыны эксплоатация япув боюнджа 7 номерли махсус инстуркцияда костерильгени киби япылмакъ керек.

2. Эр вакъыт тазе эм, мумкюн олгъаны къадар, янъы кесильген сою берильмек керек.

3. Беслев одасыны яхшы аваландырув шартынен I ве II осюв девриндеки тыртырларгъа ягъмуфлы авада ич бир хавфсыз сылакъ япракълар бериле билинир.

4. Баар девринде, эрте беслеви ичюн япракъларны суний осьтирюв, ичинде сув олгъан къошкъулаккъа 9-10 пытакътан ибарек олгъан букетлерни ерлештиререк, ода обстановкасында япылыр. Букетни сувгъа ерлештирмезден эвель ашагъыдаки кесиги къыя кесилип янъыртылыр. Сув енъгильден къыздырылып ода темперетурасына къадар (16-13 ° сс) джылтылыр ве эр эки кунъде бир денъиштирилди. Пытакълар устюндеки

япракълар, сувгъа къоюлгъандан сошъ, ор-
та, эсаптан 10-12 кунъден зияде инкишаф
этерлер. Пытакъны, эменнинъ эрте козьле-
неджек чешитинден кесмели. 10 нытакътан
ибарет букет устюнде (40-60 см. узунлыкъта)
артыкъ чыкъкъан япракълардан файдалан-
гъанда 1-нджи осюв девриндеки тыртыр-
лардан 200 къадар ве II-нджи осюв дев-
риндекинден 100 къадар тыртыр беслемек
мумкюн.

5. Тазе эмен пытакълары сув ичине къою-
ларакъ, салкъын ерде сакъланылыр.

6. 12 сааттен зияде кесили тургъан яп-
ракълы пытакъларны сакъламагъа, оларнен
беслемеге ёл берильмез.

7. Кукуртнен тозландырылгъан (куль хас-
таалыгъынен курешюв ичюн) эмен чалылары
пытакъларында текрар беслевде файдалан-
магъа мусааде оулныр.

Беслев, даима, тазе япракъ запасынен те-
мин олунмагъа борджлу.

IX. Орюв, сакълав, къозакъларны теслим этюв

1. Орюв девринде тыртырларнынъ тыр-
машувларнынъ огюни алмакъ ичюн оларны
кесильген ем устюнде беслеген вакъытта,
беслев снарядлары этрафына буюк пытакъ-
лар къоймакъ керек.

2. Тыртырларны кесильген пытакълар устюнде, беслеген вакъытта, орюв, девринде, орювге башламагъан тыртырлар пытакълардан четлетилир ве тазе пытакъларгъа авуштырылыр. Къозакъларны орювге башлагъан тыртырлы пытакълар кенаргъа къююлыр ве къозакълар орювнинъ сонъына къадар шейге алда сакъланырлар. Къозакъларны пытачыгъынен кесювни, орюв моментининъ 8-11-нджи кунюнден эрте олмамакъ куьре ямамы. Бойле пытакъларны сакъламакъ ичюн махсус первазлар некъитильмек керек, я да къысмен беслевден азат этильген текнелерден ве первазлардан файдаланылмамы. Таманынен орюльмеген тазе късзакълы пытачыкъларны кесювге ве оларны рафларгъа ерлештирювге я да олардан: букетлер ядувгъа — ёл берильмез.

3. Къозакъларны пытакътан алув ве япракълардан темизлев ишини баарде орюв башлагъандан 8-9 кунъ сонъ, кузьде исе 12-15-нджи куню отъкермек мумкюн.

4. Къозакълардан сдор чыкъарылыш алынмаз.

5. 5-6 куню ичиндеки орюв партиясы джынысларгъа айры болушир. Сортировка 4 группада япылыр:

1-нджи группа сыкъ оболочкалы, докъру форма ве нормаль колемли олгъанлар.

II-нджи—зайыф я да бурюшик оболочкалы, догъру формалы, лякин кучюк (нормаль олмагъан) колемлилер;

III-нджи—брак—орюлип битмеген къозакълар, чифитли ве нормаль инкишаф этмеген (уродливые) сойлары. Къара баджакъ (чёрные чхари).

6. Топлангъан ве джынысларгъа болюнген къозакълар, оларны скуппунктка теслим эткенджек, браклары айырыларакъ, бир къач джайратылып стележлар я да рафлар узеринде сакъланылыр.

7. Текрарлама беслевлерден къалгъан къозакълар, цельзинен 15°-ден зияде олмагъан температурада талда одаларда сакъланылыр.

8. Баар беслеви къозакъларыны ве текрарлама беслевлерден алынган бутюн нормаль къозакъларны скуппунктларгъа алып кетюв, кучюк конус шекилли себеблерде я да юк къююлгъан ери 10 кг-лыкътан буюк олмагъан, ава кирмеси онъайтлы олмасы ичюн четлери деликленген фанер ящиклерде саба ве акъшам саатлерияде янылыр. Кечкен бесленювлернинъ характеристикасынен эр партия къозакъ ичюн паспорт тертип этилир.

9. Беслеви орманда отъкерген вакъытта, керек баарде ве керексе текрарлама беслевлерде къозакъларны ытакълар устюнде къад-

дырмагъа ел бермемек макъсадынен, беслев биткенинен, беслев ичюн файдаланылгъан участка контроль оларакъ эки кере козьден кечирилир. Бундан да башкъа, эмен япракълары токъюлген сонъ, керек текрарлама, керексе баар беслевлери ичюн файдаланылгъан участкалардаки бутюн эменлер дикъкъатнен козьден кечирилир ве бутюк къозакълар ве къозакъларнынъ оболочкалары топланыр.

Х. Эмен ипек къуртынынъ зиянкярлары ве оларнен куреш тедбирлери.

10. Тыртырларнынъ орманда ве ачыкъ мейданлыкъларда бесленюви вакътында эсасен гъайып олувлары, оларнынъ эмен ипек къуртынынъ башлыджа душманлары сайылгъан къушлар тарафындан илери келе.

2. Беслевге, къушлардан башкъа шулар буюк зиян кетирелер.

1. Орман сонасы (полчек)	5. Кирилер
2. Кесерткилер	6. Къырмыс-къалар
3. Кийик балкъуртлар	7. Хаберджи къуртлар
4. Иыданлар	8. Ешилъ ве беяз башлы чегерткелер.

3. Беслев ичюн къулланылгъан чалыларны сыкъ орюльген (утильден) балыкъ авнен

яда каркас устюне чекильген марланен ор-
тюв, кьушларнен курепте энъ зияде эффе-
ктивный тедбирлерден сайылыр.

Чалылар балыкъ авнен шу тарзде ортю-
лир:

а) чалылар сыкъы олгъан ве беслев ичюн
кучюк орман мейданлыгъындан файдаланыл-
гъан вакъытта балыкъ авнен бир кереден
бутюн беслев мейданлыгъы ортюлир; балыкъ
авлары къазыкъларнен, оларнынъ устюне
кошделен кьобулгъан планкалардан чыпылгъан
каркас устюне тартылыр.

б) чалылар сирек тургъаны вакъытта ба-
лыкъ авунен айры чалы я да сырапеч тургъан
чалылар ортасына кьалкъан цекитилерек,
ортюлир.

3. Ачыкъ мейданлыкъларда беслев ва-
кьтында снаряднен кьапатылгъан бутюн мей-
данлыкъ балыкъ авнен ортюлир.

4. Кьушларны кьоркьутувда чешит тед-
бирлернинъ бутюн джинымы бир вакъытта
кьуullanымалы; бош зарядларнен сила атув,
участканынъ чешит ерлеринде: шатырдавукъ-
лар, кьоркьутыджылар, тыртыджи кьуш-
ларнынъ ве мышыкларнынъ чучелалары,
тереклерге джанлы кьыргъый багълав, кеч-
кен дигушлы тасырдавукълар, кескин свис-
тоklar кьуullanув, асылгъан чанъларны кьа-
кьув ве саире.

5. Къырмыскъаларнен куреш ичию: керосин эмульсиясы, къайнакъ сув тѣкиув елуннен ве сайренен къырмыскъа юваларыни гъайып этиюв.

6. Башкъа зиянкярларнен куреш ичию, тыртярларны эмѣн чалысы устюне отуртмаздан эвель бу чалыларны къакъмады ве тюшкен зиянкярларны ёкъ этмели. Къуругъан агъачларны, чюрюк тюплерни ёкъ этмели; когетлерни кенар этмели, чалылар этрафындаки топракыны юмшартмалы.

7. Сычаплар ве сычавулларнен куреште къыкыанлар ве эеэрлейнджи алдауджы ашлар къултанырлар.

8. Тек олгъан ипек къуртынен куреш, баарде алынып барылыр. Юмурталар, 1/3 къатран ве 2/3 керосин смѣсинен ягъламакынен ёкъ этилир. Юмурталарны ёкъ этиювни, ялынъыз беслев участкаларында дегитъ де ве эм энъ аздан 200 метр радиуста чевре четинде отъкермек керек.

9. Беслев ерине кийик балкъуртлар уджюм эткенде оларнынь ювалары тапылып ёкъ этильмели.

XI. Ипек къуртынынь хасталыкълары ве оны тенби этиджи куреш тедбирлери

1. Янълыш бакъув, (осал-качестволы емлериниь обаланмасы) олюджилик денильген

хасталыкъкъ себеп олур. Олюджиликнен, тыртырларнынъ эсли сойлары (4 ве 5-нджи осюв девринде) зарарланырлар. Хаста тыртыр ашамадан вазгече, онда ич кетюви пейда ола, тени сола, тыртырлар я ерге тюше я да яланджы аяныкъларынен пытакъларгъа япыша ве баш ашагъы салланалар. Чюрюгенде тыртырлар къарара ярамай къокъу чыкъаралар. Базы вакъытлары тенинде чешит колемде къара бенеклер пейда ола.

2. Сувукъ, дым ава, я да арткъач сыджакъ сарылыкъ хасталыгъына ел ачар. Сарылыкъ вакътында тыртырнынъ сегментлери пек къалынлаша, териси ялтыравукъ тюр ала, патлай ве ичинден буланыкъ без тюросте шингенлик акъа.

3. Арткъач дымлыкътан мускардина пейда ола; бунынънен хасталангъан тыртырлар ашамадан вазгече, тез кучюклеше, къоюгюльгюлю renk алаалар. Джесетлери пек къаттылаша ве 2—3 кунъден без тапларнен ортюле.

4. Пибринанен хаста тыртырлар осюмде кери къалалар. Тыртырларнынъ тенининъ чешит участкаларында къонъур бенеклер пейда ола билир.

5. Чандырлыкънен хасталангъанда ичеклери зарарлана, бунынъ нетиджесинде ич кетюв ве къусув пейда ола, тыртыр кучюк.

леше, ашавны вазгече ве оле. Джесетлери боясны деиъиштирмей ве фена сасыкъ бермей

6. Мускардина касталыгъы пейда олгъанда $3\frac{0}{6}$ -ли лизоформ иритмесинен пускуртили. Пускуртиув, куньде бир кере олмакъ узьре акъшамлары япыла ве 3 кунь девам эте.

7. Инструкциягъа уйгъун оларакъ догъру бакъув, олюджилик ве сарылыкънынъ пейда олувларынынъ огюни алыр. Къургъакълыкъ мускардинанынъ джайрамасыны зайыфлатыр. Кобелеклерни анализ япув ве хасталарынынъ юмуртачыкъларыны екъ етюв небринаюкъувында къуртарыр. Беслемек ичюн колхозларгъа микроскоптан кечкен кобелеклернинъ юмуртачыкълары берилир. Хасталыкънынъ огюни алмакъ ичюн юмуртачыкъларны озьлеринде азырлав макъсадынен колхозларда къозакълар къалдырув къатыен ясакъ олуныр.

8. Хасталыкъ пейда олгъанда бутюн хаста тыртырларны топламалы ве эски пытакъларнен берабер якъмалы. Хасталыкъ аляметлери олмагъан тыртырларны тазе япракълы яным беслев снарядларына авуштырмалы, оны янъы ерге, я да одагъа кочюрмели, хаста тыртырларны бакъувны, сагълам къурт-

ларгъа отърамагъан айры кимселерге ышан-
малы.

Хаста тыртырлар астындан алынгъа снаряд-
ларерлери авуштырылгъан сонъ дезинфек-
ция явилмалы. Одада я да ортюли ерлерде
хасталангъан тыртырларнынъ сагъламлаш-
малары ичюн оларны ормангъа эмен чалы-
лары устуне авуштырув энъ яхшы метод-
лардан биридир.

Чалылар узеринде беслегенде хасталыкъ
пейда олгъан вакъытта хаста тыртырлар
дерал топланыр ве якъылыр. Хасталыкъ аля-
метлери олмагъан тыртырлар, айры тургъан
яны чалыгъа авуштырылыр. Хаста тыртыр-
лар асвындаки чалылар агъымдаки йылнынъ
беслав фондундан чыкъарылырлар.

10. Хасталыкъ ильк пейда олгъанда ипек-
чялик боюнджа агроном чагъырлыр.

Инструкция эмен ипек къурты боюнджа
2-нджи Бутюнсоюз совещаниесинде 10-15/
XI-38 с. музакере олунды ве къабул этильди.

О. Ц. Р. О. В. А. К. Е.

1-00

